

KO'P TILLILIK (MULTILINGUALISM) VA UNING ZAMONAVIY JAMIYATDAGI AHAMIYATI

Otaboyeva Maftuna Norboy qizi

O'zDJTU, Sharq filologiyasi fakulteti 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Jumayeva Umida Abdurahim qizi**

Annotatsiya. Ushbu maqolada ko'p tillilik (multilingualism) hodisasi zamonaviy lingvistika, psixolingvistika va sotsiolingvistika nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Ko'p tillilikning kognitiv rivojlanish, ta'lim jarayoni, ijtimoiy integratsiya va globallashuv sharoitidagi ahamiyati ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Tadqiqotda François Grosjean, Jim Cummins, Braj Kachru hamda UNESCO ilmiy qarashlariga tayaniladi.

Kalit so'zlar: multilingualism, bilingualism, til kompetensiyasi, kognitiv rivojlanish, globallashuv, sotsiolingvistika.

Abstract. This article analyzes the phenomenon of multilingualism from the perspectives of modern linguistics, psycholinguistics, and sociolinguistics. The significance of multilingualism in cognitive development, the educational process, social integration, and the context of globalization is discussed based on scientific sources. The study relies on the scientific perspectives of François Grosjean, Jim Cummins, Braj Kachru, and UNESCO.

Keywords: multilingualism, bilingualism, language competence, cognitive development, globalization, sociolinguistics.

Аннотация. В данной статье рассматривается явление многоязычия (multilingualism) с точки зрения современной лингвистики, психолингвистики и социолингвистики. Значение многоязычия в когнитивном развитии, образовательном процессе, социальной интеграции и в условиях глобализации раскрывается на основе научных источников. Исследование опирается на научные взгляды Франсуа Гросьяна, Джима Камминса, Баджа Какру и ЮНЕСКО.

Ключевые слова: многоязычие, билингвизм, языковая компетенция, когнитивное развитие, глобализация, социолингвистика.

Kirish. XXI asr — bu globallashuv jarayoni nihoyatda tezlashgan, insoniyat o'rtasidagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy aloqalar esa misli ko'rilmagan darajada kengaygan davrdir. Bugungi dunyoda davlatlar o'rtasidagi chegaralar tobora "yumshab", axborot oqimi, savdo munosabatlari va ilmiy hamkorlik global miqyosda shakllanib bormoqda. Aynan shu jarayonlar natijasida ko'p tillilik (multilingualism) oddiy lingvistik hodisa doirasidan chiqib, zamonaviy jamiyatning muhim ijtimoiy va iqtisodiy ehtiyojiga aylandi. Hozirgi global tizimda insonlar bir nechta tilni bilmasdan turib to'liq raqobatbardosh bo'la olmaydi, chunki xalqaro savdo munosabatlari, ilm-fan sohasidagi o'zaro almashinuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda migratsiya jarayonlarining kuchayishi kabi omillar bevosita ko'p tilli kommunikatsiyani talab qilmoqda. Masalan, turli davlatlar bilan iqtisodiy hamkorlik qilish jarayonida biznes vakillari bir nechta tilda erkin muloqot qila olishi zarur bo'lsa, ilmiy sohada esa tadqiqotchilar xalqaro maqolalar va manbalarni tushunish uchun bir nechta til kompetensiyasiga ega bo'lishlari lozim. Shu nuqtayi nazardan, Braj Kachru tomonidan ilgari surilgan "World Englishes" nazariyasi alohida ahamiyatga ega. Ushbu nazariyaga ko'ra, ingliz tili global kommunikatsiya vositasi sifatida keng tarqalgan bo'lsa-da, u

mahalliy tillarni siqib chiqarmaydi yoki yo'q qilib yubormaydi. Aksincha, u dunyoda ko'p markazli (pluritsentrik) lingvistik tizimning shakllanishiga olib keladi, ya'ni har bir mintaqa ingliz tilini o'z madaniy va lingvistik xususiyatlari bilan moslashtirib qo'llaydi. Natijada, ko'p tillilik zamonaviy dunyoda nafaqat muloqot vositasi, balki global integratsiya, madaniy xilma-xillik va iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biriga aylanib bormoqda. François Grosjean fikriga ko'ra, ko'p tilli shaxs tillarni alohida tizim sifatida emas, balki kommunikativ ehtiyojga qarab bir butun lingvistik repertuar sifatida ishlatadi. Bu yondashuv zamonaviy psixolingvistika uchun muhim nazariy asoslardan biri hisoblanadi. Shuningdek, Jim Cummins ko'p tillilikni ta'lim jarayonining muhim omili sifatida ko'rib, bir tilni o'rganish boshqa tilni o'zlashtirishni yengillashtirishini ta'kidlaydi.

Asosiy qism. Ko'p tillilik (multilingualism) — bu individ yoki jamiyatning ikki va undan ortiq tilni faol yoki passiv tarzda qo'llay olish qobiliyatidir. Bu tushuncha bilingvizm (ikki tillilik) dan kengroq bo'lib, uch va undan ortiq tillarni o'z ichiga oladi.

Braj Kachru tomonidan ishlab chiqilgan “World Englishes” nazariyasiga ko'ra, global dunyoda til markazlashuvi yo'qolib, turli mintaqalarda ingliz tili va boshqa tillar o'ziga xos shakllarda rivojlanmoqda. Bu esa ko'p tillilikni yanada kuchaytiradi.

Ko'plab zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ko'p tillilik (multilingualism) inson miyasining faoliyatiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatishini isbotlagan. Bu ta'sir nafaqat til o'rganish jarayonida, balki kundalik hayotdagi fikrlash, qaror qabul qilish va muammolarni hal etish qobiliyatlarida ham yaqqol namoyon bo'ladi.

Ko'p tilli shaxslarning kognitiv tizimi monolingval (bir tilli) shaxslarga nisbatan ancha moslashuvchan bo'lib, ular bir vaqtning o'zida bir nechta aqliy jarayonlarni boshqara olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu holat psixolingvistika fanida “executive control system” deb ataladigan miya boshqaruv tizimi bilan bog'liq.

Jim Cummins tomonidan ishlab chiqilgan “Common Underlying Proficiency (CUP)” nazariyasi ko'p tillilikni tushuntiruvchi eng muhim lingvodidaktik konsepsiyalardan biri hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, insonning birinchi til (L1) orqali shakllangan kognitiv va akademik bilimlari alohida “izolyatsiya qilingan tizim” emas, balki boshqa tillarni o'rganishda ham ishlatiladigan umumiy aqliy asosni tashkil qiladi.

Boshqacha aytganda, til o'rganish jarayoni faqat so'z va grammatikani yodlash emas, balki miya ichida shakllangan umumiy kognitiv tuzilmaning kengayishi hisoblanadi. Shu sababli, bir tilni yaxshi o'zlashtirgan shaxs boshqa tilni o'rganishda ham tezroq natijaga erishadi.

UNESCO ko'p tillilikni nafaqat lingvistik hodisa, balki jamiyatlar o'rtasidagi madaniy xilma-xillikni saqlash va rivojlantirishning eng muhim vositalaridan biri sifatida baholaydi. UNESCO qarashlariga ko'ra, tillar insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib, ularni saqlash va rivojlantirish global madaniy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ko'p tillilik jamiyat hayotida chuqur ijtimoiy funksiyalarga ega bo'lib, u turli millat va elatlar o'rtasidagi muloqotni sezilarli darajada yaxshilaydi. Bir nechta tilni bilish insonlarga faqat so'zlashuv imkoniyatini emas, balki boshqa madaniyat vakillarining dunyoqarashi, qadriyatlarini va fikrlash tarzini chuqurroq tushunish imkonini ham beradi. Bu esa madaniyatlararo empatiya va o'zaro hurmatni kuchaytiradi.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonida ko'p tillilikning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyatda internet texnologiyalari, sun'iy intellekt tizimlari hamda global kommunikatsiya platformalari insonlardan bir nechta tilni bilishni va turli lingvistik muhitlarda erkin ishlay olish qobiliyatini talab qilmoqda.

Google, Microsoft va boshqa yirik texnologik kompaniyalar faoliyatida ham ko'p tillilik muhim o'rin tutadi, chunki raqamli mahsulotlar va xizmatlar global auditoriyaga mo'ljallangan bo'lib, ularni turli tillarga moslashtirish zarur bo'ladi.

Xulosa. Ko'p tillilik zamonaviy jamiyatning eng muhim lingvistik va ijtimoiy hodisalaridan biridir. U insonning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ta'lim jarayonini yengillashtiradi va ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi.

François Grosjean, Jim Cummins va UNESCO tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ko'p tillilik XXI asrda nafaqat afzallik, balki zaruratga aylangan kompetensiyadir. Shu sababli, ta'lim tizimlarida ko'p tillilikni rivojlantirish global raqobatbardoshlikni oshirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baker, C. (2011). Foundations of bilingual education and bilingualism. Multilingual Matters.
2. Britannica. (n.d.). Multilingualism. <https://www.britannica.com> □
3. Cambridge University Press. (n.d.). Linguistics and language research. <https://www.cambridge.org> □
4. Cummins, J. (2001). Language, power and pedagogy. Multilingual Matters.
5. European Commission. (n.d.). Multilingualism policy. <https://commission.europa.eu> □
6. Grosjean, F. (2010). Bilingual: Life and reality. Harvard University Press.
7. Kachru, B. B. (1992). The other tongue: English across cultures. University of Illinois Press.